

МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ
Таврійський державний агротехнологічний університет
Факультет економіки та бізнесу
Кафедра економіки підприємств

ЗАТВЕРДЖУЮ
декан факультету економіки та бізнесу
доц. _____ С.В. Карман
“ ____ ” _____ 2011 р.

Робоча програма навчальної дисципліни
“Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків”
(за вимогами КМСОНП)

з напрямку підготовки: 6.030504 “Економіка підприємства”, ОКР “Бакалавр”

Форма навчання	Нормативні дані												
	курс	семестр	лекції, год.	лабораторні, год.	Семинари практичні, год.	всього аудиторних годин	самостійні, індивідуальні заняття, год.	Аудиторна і позааудиторна робота (год./кредити ECTS)	Курсові проекти (роботи) год./кредити ECTS	Навчальна практика год./кредити ECTS	Підсумковий контроль (форма, семестр год./кредити ECTS)	Всього	
												Год.	Кредити ECTS
денна	4	7	14	-	30	44	136	180 год./5	-	-	іспит	180	5

Робоча програма складена на підставі тимчасової типової програми, затвердженої методичною комісією від 24.09.09
протокол № 1

Програму розробив (ли): _____ доц. Тебенко В.М. _____

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри економіки підприємств протокол № 1 від “30” серпня 2011 р.
Зав. кафедри _____ к.е.н. доц. Грицаєнко Г. І.

Підпис

УДК 631.15:65.012.224

ББК 65 Л84

Обґрунтування господарських рішень та оцінювання ризиків. Робоча програма навчального курсу для студентів напряму підготовки: 6.030504 “Економіка підприємства”, ОКР “Бакалавр” – Таврійський державний агротехнологічний університет, 2011. - 24 с.

Розробник: кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки підприємств Таврійського державного агротехнологічного університету Тебенко В.М

Затверджено методичною комісією факультету економіки та бізнесу ТДАТУ
(протокол від 2011 року №1)

1. ОПИС ПРЕДМЕТА ДИСЦИПЛІНИ

Предмет: «Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків»

Курс: Підготовка (бакалаврів, магістрів, підвищення кваліфікації)	Напрямок підготовки, спеціальність, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Курс: 4	Галузь знань: 0305 "Економіка і підприємництво"	Нормативна дисципліна
Підготовка бакалаврів	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Рік підготовки: 4
Кількість кредитів ECTS – 5	Напрямок підготовки: 6.030504 "Економіка підприємства"	Семестр: 7
Модулів: 4		Лекції: 14 годин
Змістових модулів: 2		Практичні: 30 годин
Загальна кількість годин: 180		Самостійна робота: 82 годин
Тижневих годин: 3		Індивідуальна робота: 54 годин
		Вид контролю: іспит

2. МЕТА

Мета курсу — ознайомити студентів із технологією прийняття рішень, основами сучасної економічної ризикології та на основі набутої систематизованої інформації сформуванню комплексної системи знань і практичних навичок щодо обґрунтування господарських рішень із різним ступенем невизначеності та ризику.

Предмет дисципліни: наукові концепції, відповідні підходи та інструментарій з ризикології, методологія щодо розробки та прийняття раціональних господарських рішень.

Головні завдання курсу:

— усвідомити, що економічні процеси зазнають впливу некерованих чинників та відбуваються в умовах невизначеності, конфліктності, принципової неможливості здійснення точних економічних прогнозів, необхідних для прийняття економічних рішень;

— засвоїти основні принципи обґрунтування різних видів господарських рішень, методичні підходи щодо аналізу ризиків та управління ними;

— оволодіти навичками самостійно здійснювати аналіз, ідентифікацію й оцінку ризику, використовуючи комп'ютерну техніку та програмно-математичні комплекси.

Об'єктом вивчення курсу «Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків» виступають виробничі відносини й економічні закони та закономірності, що виникають і діють в підприємствах в умовах ризику та невизначеності.

Міждисциплінарні зв'язки: Дисципліна «Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків» взаємодіє з інвестиційною та інноваційною діяльністю, технічними науками, використовує узагальнення і понятійний апарат ризикології та політичної економії, макроекономіки. На основі наукових досліджень виробила власні категорії й економічні принципи та узагальнення, що дає змогу здійснювати чіткий аналіз, систематизацію й оцінку ризиків,, притаманних внутрішньому і зовнішньому середовищу підприємства. Вказані категорії та економічні принципи використовуються іншими економічними науками, як, наприклад, виробниче планування на підприємстві, організація виробництва, аналіз господарської діяльності, фінанси.

3. ВИМОГИ ДО ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК СТУДЕНТІВ

Після вивчення курсу «Обґрунтування господарських рішень та оцінка ризиків» студенти повинні **знати:**

- основні поняття й категорії обґрунтування господарських рішень та оцінки підприємницьких ризиків;
- сучасні методи й моделі розроблення, обґрунтування та прийняття господарських рішень;
- основні принципи й підходи до обґрунтування господарських рішень в умовах невизначеності та ризику;
- методичні основи кількісного та якісного аналізу підприємницьких ризиків;
- теоретичні аспекти ризик-менеджменту та напрями регулювання підприємницьких ризиків.

Після вивчення курсу «Обґрунтування господарських рішень та оцінка ризику» студенти повинні **вміти:**

- визначати оптимальні форми подання та реалізації господарських рішень;
- розробляти й обґрунтовувати господарські рішення на основі комплексу методів і моделей, системи показників економічного обґрунтування рішень;
- обґрунтовувати вибір оптимального господарського рішення в умовах невизначеності та ризику;
- аналізувати ефективність інвестиційних і фінансових рішень;
- здійснювати ідентифікацію, аналіз та оцінювання ризику, використовуючи комп'ютерну техніку та програмно-математичні комплекси;
- визначати напрями та методи регулювання господарських ризиків на підприємстві.

Студенти повинні **бути ознайомлені:**

- зі змінами нормативно-правової бази, сучасними літературними джерелами з питань обґрунтування господарських рішень та оцінювання ризиків.

4. ПРОГРАМА

Вступ

В умовах економічної нестабільності, яка характерна для ринкового середовища, постійно виникає потреба у швидкому прийнятті науково обґрунтованих рішень щодо підвищення результативної діяльності суб'єктів господарювання. У даному контексті вагомим чинником формування базису таких рішень є серйозна фахова підготовка спеціалістів та керівників підприємств з урахуванням сучасної практики господарювання.

Обґрунтування господарських рішень — підкріплення переконливими доказами відповідності передбачуваного рішення заданим критеріям та реальним обмеженням. В умовах динамічного середовища прийняття господарських рішень має відбуватися за умови попередньої оцінки можливої ситуації та вибору найкращого альтернативного варіанту. Теоретично існує чотири типи ситуацій, в яких необхідно проводити аналіз і приймати господарські рішення: в умовах визначеності, ризику, невизначеності та конфлікту. Більшість господарських рішень приймається в умовах ризику, що зумовлено рядом чинників — відсутністю повної та достовірної інформації, наявністю протидіючих тенденцій на ринку, елементів випадку тощо. Тому проблема оцінки й врахування ризику набуває самостійного теоретичного і прикладного значення як важлива складова теорії і практики обґрунтування господарських рішень.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

ГОСПОДАРСЬКІ РІШЕННЯ В РІЗНИХ СФЕРАХ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Тема 1. Сутнісна характеристика господарських рішень

Поняття господарських рішень та їхні ознаки. Сутність господарських рішень. Класифікація господарських рішень. Вимоги до господарських рішень та умови їх досягнення. Способи формалізації та реалізації господарських рішень. Визначення оптимальних форм подання та реалізації господарських рішень. Якість та ефективність господарських рішень. Основні параметри та показники якісного рішення. Умови забезпечення якості господарського рішення. Види ефективності господарських рішень. Умови та перешкоди прийняття ефективного рішення. Принципи оцінювання ефективності господарських рішень.

Тема 2. Технологія прийняття рішень господарської діяльності

Необхідність прийняття господарських рішень. Процес прийняття рішень та його елементи. Етапи та процедури процесу прийняття рішень. Стили прийняття рішень. Основні способи прийняття рішень. Корисні структурні схеми для прийняття рішень. Методи, що використовуються для формалізації моделей

прийняття господарських рішень. Характер прийняття господарських рішень. Класична, поведінкова та ірраціональна моделі прийняття рішень. Основні чинники, що впливають на прийняття рішення. Умови прийняття господарських рішень залежно від ступеня визначеності інформації. Ранжирування умов прийняття рішень. Контроль за процесом виконання господарських рішень. Характеристика видів контролю. Закони й закономірності, що впливають на прийняття рішень. Загальні закони управління людиною. Закон інерційності людських систем. Закони зв'язку з зовнішнім середовищем. Соціально-психологічні та біопсихічні закони.

Тема 3. Методичні основи підготовки господарських рішень

Методи розроблення господарських рішень. Аналітичні, статистичні та математичні методи. Експертні методи та межі їх застосування. Види експертних оцінок. Сутність евристичного програмування та його різновиди. Евристичні методи групової та індивідуальної роботи. Ділові й організаційно-діяльнісні ігри. Метод сценаріїв. Сутність і види методу «дерево цілей».

Тема 4. Обґрунтування господарських рішень та оцінювання їх ефективності

Обґрунтування господарських рішень. Методичні основи обґрунтування господарських рішень. Підходи до обґрунтування й вибору господарських рішень. Комплексний підхід до обґрунтування господарських рішень. Прогнозування та аналіз господарських рішень. Основні завдання прогнозування. Головні принципи прогнозування господарських рішень. Сутність та принципи аналізу господарських рішень. Методи аналізу господарських рішень та їхній інструментарій. Сфери застосування методів та інструментів прийняття господарських рішень. Можливі критерії: технологічні, техніко-економічні, ергономічні, соціологічні, психологічні, естетичні, соціальні, екологічні. Комплексне використання нормативних і дескриптивних моделей.

Тема 5. Прогнозування та аналіз господарських рішень

Мета прогнозування. Основні завдання прогнозування. Ключові принципи прогнозування господарських рішень. Основні джерела інформації для прогнозування. Для прогнозування в практичній діяльності застосовують кількісні та якісні методи. Сучасні методи прогнозування засновані на використанні різних математичних теорій. До них належать функціональний аналіз, теорія рядів, теорія екстраполяції та інтерполяції, теорія ймовірності, математична статистика, теорія випадкових функцій і випадкових процесів, кореляційний аналіз, теорія розпізнавання образів. В основу якісних методів покладено експертні оцінки фахівців у сфері прийнятих рішень; наприклад, методи експертних оцінок, думка журі (усереднення думок експертів у релевантних сфе-

рах), моделі очікування споживача (опитування клієнтів) Інструментарій методів аналізу:

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

РИЗИК І НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ

ПІД ЧАС ОБҐРУНТУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ РІШЕНЬ

Тема 6. Невизначеність як першочергова ризику підприємницької діяльності

Особливості функціонування підприємств за умов невизначеності. Сутність невизначеності та основні причини її появи. Видова класифікація невизначеності. Урахування чинника невизначеності в управлінні підприємством і засоби її зниження. Критерії (правила) обґрунтування господарських рішень в умовах невизначеності та їхня характеристика. Матриця прибутків і матриця витрат, особливості їхньої побудови. Теорія корисності в системі процесів прийняття рішень. Аксиоми раціональної поведінки. Лотерея, її детермінований еквівалент, премія за ризик та страхова сума. Умови схильності, несхильності, байдужості до ризику. Приклади функцій корисності. Методика побудови функції корисності.

Тема 7. Підприємницькі ризики та їх вплив на прийняття господарських рішень

Ризик у діяльності суб'єкта господарювання. Сутнісна характеристика ризику. Ризик як економічна категорія. Ризик і невизначеність. Основні риси підприємницького ризику. Чинники впливу на ступінь ризику. Функції ризику в підприємницькій діяльності. Класифікація підприємницьких ризиків. Характеристика підприємницьких ризиків за сферою їхнього походження та ступенем впливу на результати діяльності підприємств. Обґрунтування господарських рішень в умовах ризику. Характеристика критеріїв прийняття рішень за умов ризику. Особливості прийняття рішень у конфліктних ситуаціях. Сутність теорії ігор. Система понять теорії ігор. Чиста та змішана стратегії.

Тема 8. Критерії прийняття господарських рішень за умов ризику

Ризик. Господарський ризик. Риси ризику: економічна природа, альтернативність, невизначеність результатів коливання рівня ризику, постійність. Фактори впливу на ступінь підприємницького ризику. Внутрішні фактори ризику управлінської діяльності можна класифікувати за рівнем у процесі прийняття рішень. Функції ризику. Класифікація ризику: залежно від можливого результату; за ступенем об'єктивності та суб'єктивності рішень; за чисельністю суб'єктів ризику; за ситуацією; за джерелом виникнення ризику; за видами діяльності підприємства; за ступенем належності до підприємницької діяльності; за належні-

стю до країни функціонування суб'єкта господарювання; за рівнем виникнення; за сферою походження; за причинами виникнення; за ступенем обґрунтованості прийняття ризику; за ступенем системності; за відповідністю допустимим ме-
жам; за можливістю прогнозування; за ступенем впливу на діяльність суб'єкта господарювання під час реалізації ризику; за частотою виникнення; за можливі-
стю запобігання.

Тема 9. Прийняття рішень у конфліктних ситуаціях

Конфліктною називається ситуація, коли стикаються інтереси двох чи більше сторін. Мета теорії ігор. Мішана стратегія — модель мінливої, гнучкої тактики, коли жоден із гравців не знає, як поведе себе противник у даній ситуації. Мажорювання. Математична модель конфлікту називається грою, сторони у конфлікті — гравцями. Результат гри називається виграшем, програшем або нічиєю, правила гри — перелік прав і обов'язків гравців. Ходом називається вибір гравцем однієї з передбачених правилами гри дій. Ходи бувають особисті та випадкові. Особистий хід — це свідомий вибір гравця, випадковий хід — вибір дії, що не залежить від його волі. Залежно від кількості можливих ходів у грі ігри поділяються на скінченні та нескінченні..

Тема 10. Обґрунтування фінансових та інвестиційних рішень за умов ризику

Інвестиційні рішення та критерій ефективності їх прийняття. Критерії обґрунтування рішень під час прийняття (вибору) інвестиційного проекту. Врахування ризику при обґрунтуванні ставки дисконтування. Коефіцієнт систематичного ризику. Опціонний критерій прийняття рішень. Систематичний ризик і очікувана дохідність компанії. Сутність фінансових рішень. Портфелі Г. Марковца і Р. Тобіна. Теорія оптимального портфеля. Формування оптимального портфеля з обмеженої кількості цінних паперів.

Тема 11. Оцінювання підприємницьких ризиків

Сутність кількісного та якісного аналізу підприємницького ризику. Якісний аналіз підприємницьких ризиків. Характеристика основних зон ризику. Причини виникнення основних видів господарських ризиків. Сутність політичних ризиків та їхній вплив на поведінку суб'єктів господарювання. Оцінювання ступеня політичного ризику за методикою Всесвітнього Банку. Соціальні ризики як наслідок соціального напруження, їх передбачення та вплив на діяльність підприємств. Характеристика адміністративно-законодавчих ризиків. Ризики, що виникають у результаті невирішеності проблем щодо забезпечення прав власності, та причини їх виникнення. Сутність податкових ризиків та їх урахування в підприємницькій діяльності. Виробничі ризики. Джерела ризиків НДДКР, безпосередньо виробничих і постачальницьких ризиків. Причини та різновиди транспортних ризиків. Комерційні ризики. Джерела виникнення безпосередньо реалі-

заційних ризиків; ризиків взаємодії з контрагентами та партнерами в процесі організації продажу продукції (послуг); ризиків непередбаченої конкуренції. Фінансові ризики. Причини виникнення ризиків, пов'язаних з укладенням капіталу (інвестиційні ризики); ризиків незабезпечення господарської діяльності необхідним фінансуванням; ризиків, пов'язаних з купівельною спроможністю грошей; ризиків непередбачення витрат і перевищення кошторису витрат на виробництво. Кількісний аналіз підприємницьких ризиків. Імовірні втрати у процесі здійснення підприємницької діяльності. Ступінь ризику. Система показників абсолютного та відносного вимірювання ризику. Крива ризику та процес її побудови. Методи кількісного оцінювання ризиків. Переваги й недоліки основних методів кількісного оцінювання підприємницьких ризиків. Методи оцінювання ризикованості інвестиційних проектів. Переваги й недоліки методів кількісного оцінювання ризику інвестиційних проектів. Аналіз варіабельності прибутку.

Тема 12. Основи ризик-менеджменту

Необхідність управління ризиками господарської діяльності. Сутність ризик-менеджменту. Структурна схема ризик-менеджменту. Функції керованої та керуючої підсистем управління ризиками. Відділ з управління підприємницькими ризиками. Процес управління ризиками господарської діяльності на підприємстві та характеристика його етапів. Основні напрями й методи впливу на ступінь ризику господарювання. Уникнення та компенсація ризику. Збереження та передавання ризику. Хеджування та страхування ризиків. Методи зниження ступеня ризику. Характеристика диверсифікації діяльності підприємства. Модуль «імовірність виникнення втрат/рівень збитків» для пошуку рішення щодо оптимізації ступеня ризику.

Тема 13. Напрями і методи регулювання та зниження ступеня ризику

Інструменти регулювання ризиків. Уникнення ризику. Доцільність дотримання політики ухилення від ризику. Напрями та методи впливу на ступінь ризику господарювання. Компенсація ризику Збереження ризику Передача ризику Фінансування ризику Сутність методу Хаустона. Основний спосіб передачі ризику полягає в укладанні угод — будівельних контрактів, оренди, контрактів на зберігання та перевезення вантажів, контрактів продажу, обслуговування, постачання, договори факторингу, біржові угоди. Хеджування. Методи зниження ступеня ризику.

5. СТРУКТУРА ЗАЛІКОВОГО КРЕДИТУ КУРСУ

Теми	Кількість годин, відведених на:			
	лекції	практичні	саостійну	індивідуальну
Змістовий модуль 1				
Господарські рішення в різних сферах підприємницької діяльності				
Тема 1. Сутнісна характеристика господарських рішень	2	2	6	4
Тема 2. Технологія прийняття рішень господарської діяльності	2	2	6	4
Тема 3. Методичні основи підготовки господарських рішень	2	2	6	4
Тема 4. Обґрунтування господарських рішень та оцінювання їх ефективності	-	2	6	4
Тема 5. Прогнозування та аналіз господарських рішень	-	2	6	4
ПМК 1	X	2	2	-
Разом змістовний модуль 1	6	12	32	20
Змістовий модуль 2				
Ризик і невизначеність під час обґрунтування господарських рішень				
Тема 6. Невизначеність як першочергова ризику підприємницької діяльності	2	2	6	4
Тема 7. Підприємницькі ризики та їх вплив на прийняття господарських рішень	2	2	6	4
Тема 8. Критерії прийняття господарських рішень за умов ризику	-	2	6	4
Тема 9. Прийняття рішень у конфліктних ситуаціях	-	2	6	4
Тема 10. Обґрунтування фінансових та інвестиційних рішень за умов ризику	2	2	6	4
Тема 11. Оцінювання підприємницьких ризиків	2	2	6	5
Тема 12. Основи ризик-менеджменту	-	2	6	5
Тема 13. Напрями і методи регулювання та зниження ступеня ризику	-	2	6	4
ПМК 2	-	2	2	-
Разом змістовний модуль 2	8	18	50	34
Всього годин	14	30	82	54

6. ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ роботи	Тема, (питання, що вивчаються)	К-сть год.	К-сть балів	Література
1.	Сутнісна характеристика господарських рішень 1. Господарські рішення та їх види. 2. Способи формалізації та реалізації господарських рішень. 3. Якість та ефективність господарських рішень.	2	3	6, 7, 11, 8
2.	Технологія прийняття рішень господарської діяльності 1. Процес прийняття господарських рішень. 2. Основні моделі та засоби прийняття рішень. 3. Характер та умови прийняття господарських рішень. 4. Закони та закономірності, що впливають на прийняття рішень.	2	3	2, 7, 11, 6
3.	Методичні основи підготовки господарських рішень 1. Основні методи розробки господарських рішень. 2. Методи групової роботи. 3. Методи індивідуальної роботи.	2	3	6, 7, 8, 2
4	Обґрунтування господарських рішень та оцінювання їх ефективності 1. Критерії оцінювання. 2. Підходи до обґрунтування та вибору рішень.	2	3	2, 11, 6, 7
5	Прогнозування та аналіз господарських рішень 1 Завдання та принципи прогнозування. 2 Методи аналізу господарських рішень.	2	3	2, 6, 7, 11
6.	Невизначеність як першочергова ризику підприємницької діяльності 1. Сутність та види невизначеності. 2. Критерії прийняття рішень в умовах невизначеності. 3. Теорія корисності в системі процесів прийняття рішень.	2	3	2, 6, 7, 9, 10
	ПМК 1	2	10	-

7.	Підприємницькі ризики та їх вплив на прийняття господарських рішень 1. Характеристика ризику як економічної категорії. 2. Класифікація підприємницьких ризиків. 3. Обґрунтування господарських рішень в умовах ризику.	2.	3	8, 6, 7, 9, 12
8.	Критерії прийняття господарських рішень за умов ризику 1 Критерій математичного сподівання. 2 Критерій середнього значення і стандартного відхилення. 3 Критерій Лапласа. 4 Критерій Гурвіца.	2	-	6, 7, 9, 10
9	Прийняття рішень у конфліктних ситуаціях 1 Умови конфлікту. 2 Теорія ігор.	2	-	3, 6, 7, 9, 4
10	Обґрунтування фінансових та інвестиційних рішень за умов ризику 1. Проектний ризику прийняття інвестиційних рішень. 2. Прийняття фінансових рішень за умов ризику.	2	3	4, 6, 7, 5, 10
11	Оцінювання підприємницьких ризиків 1. Якісний аналіз ризиків підприємницької діяльності. 2. Кількісний аналіз ризиків господарювання. 3. Методи кількісної оцінки підприємницьких ризиків.	2	3	3, 6, 7, 8, 12
12	Основи ризик-менеджменту 1. Особливості управління ризиками господарської діяльності. 2. Процес управління ризиками господарської діяльності на підприємстві.	2	3	1, 5, 6, 7, 8, 10, 12
13	Напрями і методи регулювання та зниження ступеня ризику 1 Напрями впливу на ризик. 2 Методи регулювання ступеня ризику.	2	-	4, 6, 7, 9, 12
	ПМК 2	2	10	-
	Разом за семестр:	30	50	X

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Опрацювання матеріалу лекцій, засвоєння термінів економічного словника 26 год (по 2 години на кожну тему).
2. Підготовка до практичних занять – 26 год.(по 2 години на кожне заняття)
 - опрацювання основної літератури;
 - підготовка відповідей на основні питання теми;
 - виконання практичних завдань;
3. Виконання завдань, призначених для самостійної роботи студентів – 26 годин (по 2 години на тему)
 - опрацювання тем (питань), винесених на самостійну підготовку;
 - опрацювання додаткової літератури з дисципліни;
 - вивчення законодавчих актів і нормативних документів, що стосуються дисципліни;
 - виконання проблемних завдань;
4. Підготовка до підсумкового контролю змістових модулів та його виконання - 4 год (по 2 години на кожний ПМК)

Теми лекцій, які виносяться на самостійне вивчення:

Тема 1. Сутнісна характеристика господарських рішень

1.3 Якість та ефективність господарських рішень.

Тема 4. Обґрунтування господарських рішень та оцінювання їх ефективності

4.1. Критерії оцінювання.

4.2. Підходи до обґрунтування та вибору рішень.

Тема 5. Прогнозування та аналіз господарських рішень

5.1 Завдання та принципи прогнозування

5.2 Методи аналізу господарських рішень

Тема 6: Невизначеність як першопричина ризику підприємницької діяльності

6.3. Теорія корисності в системі процесів прийняття рішень

Тема 8. Критерії прийняття господарських рішень за умов ризику

8.1 Критерій математичного сподівання

8.2 Критерій середнього значення і стандартного відхилення

8.3 Критерій Лапласа

8.4 Критерій Гурвіца (критерій песимізму-оптимізму)

Тема 9. Прийняття рішень у конфліктних ситуаціях

9.1 Умови конфлікту

9.2 Теорія ігор

Тема 13. Напрями і методи регулювання та зниження ступеню ризику

13.1 Напрями впливу на ризик

13.2 Методи регулювання ступеня ризику

8. ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА

Індивідуальна робота передбачає виконання конкретизованого завдання у письмовій формі, яка підлягає оцінюванню:

- підготовка індивідуальної контрольної роботи (завдання в методичних вказівках з індивідуальної роботи);
- підготовка рефератів (обсягом 10-15 сторінок, структурованим за планом, з використанням наведеного списку літератури);
- виконання завдань для самоперевірки знань (питання, тести);
- складання тестів (20 завдань одиничного вибору з чотирьох підпунктів по темі);
- складання кросвордів, ребусів тощо (з використанням 20-30 категорій курсу)

Теми рефератів

1. Ризики в діяльності сучасного підприємства.
2. Інновації та ризик.
3. Ризик у зовнішньоекономічній діяльності підприємства.
4. Застосування статистичного методу для кількісної оцінки ризику.
5. Застосування методу аналогій для кількісної оцінки ризику.
6. Використання методу експертних оцінок для оцінки ризику проекту.
7. Антикризове управління на підприємстві та ризик.
8. Управління ризиком на підприємстві.
9. Страхування як спосіб зниження ризику.
10. Методи побудови функцій корисності.
11. Використання функцій несхильності до ризику при прийнятті рішень.
12. Основні положення теорії ігор.
13. Методи знаходження оптимальних стратегій.
14. Прийняття рішень в умовах ризику.
15. Вибір оптимальної стратегії в іграх з природою.
16. Прийняття рішень в умовах ризику безповоротних можливостей.
17. Сутність та принципи застосування методу Монте-Карло.
18. Фінансові ф'ючерси як спосіб зниження ступеня ризиків.

19. Управління операційними ризиками на підприємстві.
20. Запаси та резерви як спосіб зниження ризиків діяльності виробничо-комерційної фірми.
21. Валютні резерви як спосіб зниження зовнішньоекономічних ризиків.
22. Сучасні підходи до формування портфеля цінних паперів.
23. Ризики, пов'язані з фінансовими інвестиціями.
24. Ризики, пов'язані з реальними інвестиціями.
25. Управління вартістю капіталу підприємства.
26. Фінансова незалежність підприємства та фактори, що її визначають.

9. НАУКОВА РОБОТА

Наукова робота з дисципліни передбачає виконання конкретизованого наукового завдання у вигляді статті або виступу на студентській конференції яка підлягає оцінюванню.

10. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

1. Лекції з метою актуалізації опорних знань, із застосуванням структурно-логічних схем, узагальнень, побудовою графіків;
2. Самостійна робота з підручником, опорним конспектом лекцій, довідковою літературою;
3. Відповідь на основні питання практичного заняття;
4. Колективне обговорення ситуаційних завдань, проблемних питань;
5. Розв'язання завдань, задач практичного заняття;
6. Самостійна робота над виконанням завдань для самоперевірки знань;
7. Виконання завдань письмового поточного контролю по темі під час аудиторних занять;
8. Виступ з доповіддю по реферату чи повідомленням по темі;
9. Виконання індивідуального завдання.
10. Виконання науково-дослідної роботи та участь у науково-практичній конференції студентів.

11. МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ

1. Поточне оцінювання на основі усного опитування по теоретичним питанням;
2. Поточне оцінювання на основі захисту розрахункових завдань практичних занять та самостійної роботи по відповідним темам;
3. Оцінювання виконаної індивідуальної роботи;
4. Модульний поточний контроль знань;
5. Оцінювання відповідей на питання іспиту.

12. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЩО ПРИСВОЮЮТЬСЯ СТУДЕНТАМ

Навчальна аудиторна робота (50 б)	Модуль 1 (НАР)	Змістовний модуль 1 (25 бали)	Поточна успішність (15 бали)	T1	3
				T2	3
				T3	3
				T4	3
				T5	3
		ПМК 1		10	
	Змістовний модуль 2 (25 бали)	Поточна успішність (15 бали)	T6	3	
			T7	3	
			T10	3	
			T11	3	
			T12	3	
		ПМК 2		10	
Самостійна робота студента (20 б)	Модуль 2 (СР)	Змістовний модуль 1	3		
		Змістовний модуль 2	3		
	Модуль 3 (ІР)	Змістовний модуль 1	3		
		Змістовний модуль 2	5		
	Модуль 4 (НР)	X	6		
ІСПИТ (30 б)			30		
Сума			100		

Загальна оцінка складається з оцінок, одержаних на практичних заняттях, поточних модульних контролях, а також за самостійну та індивідуальну роботу. Задля підвищення рейтингу проводиться іспит.

Критерії оцінювання цих видів робіт наступні:

Практичні заняття

3 бали – розв’язання завдань та захист практичної роботи з повною відповіддю на теоретичні питання по темі заняття;

2 бали – розв’язання завдань та захист практичної роботи з неповною відповіддю на теоретичні питання по темі заняття;

1 бал – розв’язання завдань практичної роботи без відповіді на теоретичні питання по темі заняття;

0 балів – невиконання завдань практичної роботи.

Контроль модулів (тестування)

0,5 бали за кожну вірну відповідь на одне з 20 тестових завдань.

Самостійна робота (тестування)

- 0,3 балів за кожну вірну відповідь на одне з 10 додаткових тестових завдань ПМК з тем, винесених для самостійного вивчення;
- підготовка реферату; складання кросвордів, ребусів (з використанням 10-20 категорій курсу), комп'ютерна презентація - 3 бали;
- виконання індивідуальної контрольної роботи - 5 балів.

Іспит – складається з теоретичної та практичної частини: 40 тестових завдань по усім темам курсу, включаючи питання, винесені для самостійного вивчення (0,5 бали за кожну вірну відповідь) та розв'язання задачі (10 балів за повне розв'язання).

Шкала оцінювання знань

Визначення показника за державною шкалою	Визначення назви за шкалою ECTS	Оцінка за 100-бальною шкалою	ECTS-оцінка	Можливості підвищення ECTS-оцінки
Відмінно	Відмінно - відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок	90-100	A	-
Добре	Дуже добре – вище середнього рівня із кількома помилками	82-89	B	підвищується, але не вище A
	Добре – взагалі вірна робота з певною кількістю грубих помилок	75-81	C	не підвищується
Задовільно	Задовільно – зі значною кількістю недоліків	67-74	D	підвищується, але не вище C
	Достатньо – виконання задовольняє мінімальні критерії	60-66	E	не підвищується
Незадовільно	Незадовільно – з можливістю повторного складання	35-59	FX	підвищується, але не вище D
	Незадовільно – з обов'язковим повторним курсом	<35	F	-

13. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

НМК дисципліни, у тому числі:

- опорний конспект лекцій;
- методичні вказівки до проведення семінарських та практичних робіт;
- методичні вказівки до самостійної та індивідуальної роботи студентів.

14. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ІСПИТУ

1. Поняття господарських рішень та їх ознаки.
2. Сутність господарських рішень та їх види.
3. Вимоги до господарських рішень та умови їх досягнення.
4. Способи формалізації та реалізації господарських рішень. Визначення оптимальних форм представлення та реалізації господарських рішень.
5. Основні параметри якісного рішення.
6. Основні умови забезпечення якості господарського рішення.
7. Види ефективності господарських рішень.
8. Умови та перешкоди прийняття ефективного рішення.
9. Принципи оцінки ефективності господарських рішень.
10. Елементи процесу прийняття рішень.
11. Етапи та процедури процесу прийняття рішень.
12. Стили прийняття рішень.
13. Корисні структурні схеми та засоби прийняття рішень.
14. Характер прийняття рішень.
15. Класична, поведінкова та ірраціональна моделі прийняття рішень.
16. Умови прийняття господарських рішень залежно від ступеня визначеності інформації.
17. Закони та закономірності, що впливають на прийняття рішень.
18. Загальні закони управління людиною. Закон інерційності людських систем.
19. Закони зв'язку із зовнішнім середовищем. Соціально-психологічні і біопсихічні закони.
20. Методи розробки господарських рішень.
21. Аналітичні, статистичні та математичні методи.
22. Експертні методи та умови їх застосування.
23. Характеристика евристичного програмування.
24. Види евристичних методів.
25. Ділові та організаційно-діяльнісні ігри.
26. Метод сценаріїв.
27. Сутність та види методу «дерево цілей».
28. Прогнозування та аналіз господарських рішень.
29. Основні завдання та ключові принципи прогнозування господарських рішень.
30. Сутність та принципи аналізу господарських рішень.

31. Методи аналізу господарських рішень та їх інструментарій.
32. Обґрунтування господарських рішень.
33. Методичні основи обґрунтування господарських рішень.
34. Підходи до обґрунтування та вибору господарських рішень.
35. Комплексний підхід до обґрунтування господарських рішень.
36. Контроль за перебігом виконання господарських рішень та його види.
37. Особливості функціонування підприємств за умов невизначеності.
38. Сутність та основні причини невизначеності.
39. Видова класифікація невизначеності.
40. Урахування фактора невизначеності в управлінні підприємством і засоби її зниження.
41. Характеристика критеріїв обґрунтування господарських рішень в умовах невизначеності.
42. Матриця прибутків і матриця витрат, особливості їх побудови.
43. Теорія корисності в системі процесів прийняття рішень.
44. Детермінований еквівалент лотереї, премія за ризик та страхова сума.
45. Умови схильності, несхильності та байдужості до ризику. Приклади функцій.
46. Методика побудови функції корисності.
47. Сутнісно-змістова характеристика ризику.
48. Класифікація підприємницьких ризиків.
49. Характеристика підприємницьких ризиків за сферою їх походження та ступенем впливу на результати діяльності підприємств.
50. Обґрунтування господарських рішень в умовах ризику. Критерії прийняття господарських рішень за умов ризику. Прийняття рішень в конфліктних ситуаціях.
51. Інвестиційні та фінансові рішення.
52. Проектний ризик та прийняття господарських рішень.
53. Критерії обґрунтування рішень у процесі прийняття (вибору) інвестиційного проекту.
54. Коефіцієнт систематичного ризику.
55. Систематичний ризик та сподівана дохідність компанії.
56. Теорія оптимального портфеля.
57. Формування оптимального портфеля з обмеженої кількості цінних паперів.
58. Межі застосування кількісних та якісних методів аналізу певного підприємницького ризику.
59. Якісний аналіз підприємницьких ризиків.
60. Сутність системних та несистемних (унікальних) ризиків та можливості зведення їх до мінімуму.
61. Сутність політичних ризиків та їх вплив на поведінку суб'єктів господарювання.
62. Походження соціальних ризиків та їх співвідношення із соціальним становищем.
63. Характеристика адміністративно-законодавчих ризиків.

64. Сутність податкових ризиків та їх урахування в підприємницькій діяльності.
65. Сутність виробничих ризиків, їх класифікація та вплив на діяльність підприємства.
66. Безпосередньо виробничі ризики, їх види та причини виникнення.
67. Сутність постачальницьких ризиків, їх види та причини виникнення.
68. Сутність транспортних ризиків, їх види та причини виникнення.
69. Характеристика ризиків у комерційній діяльності підприємства.
70. Причини виникнення безпосередньо реалізаційних ризиків.
71. Характеристика фінансових ризиків та їх види.
72. Сутність інвестиційних ризиків, їх види та причини виникнення.
73. Ризики зовнішньоекономічної діяльності підприємства.
74. Кількісний аналіз ризиків господарювання.
75. Система показників абсолютного та відносного вимірювання ризику.
76. Характеристика методів кількісного оцінювання ризиків.
77. Характеристика методів оцінювання ризикованості інвестиційних проектів.
78. Переваги та недоліки основних методів кількісного оцінювання підприємницьких ризиків.
79. Переваги та недоліки основних методів кількісного оцінювання ризиків інвестиційних проектів.
80. Особливості управління ризиками господарської діяльності.
81. Структурна схема ризик-менеджменту.
82. Напрями та методи регулювання ступеня ризику.
83. Методи зниження ступеня ризику.
84. Особливості процесу хеджування ризиків.
85. Характеристика процесу диверсифікації, її переваги та недоліки.
86. Сутність системи страхування підприємницьких ризиків.

15. ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Донець Л.І. Економічні ризики та методи їх вимірювання. Навчальний посібник - 2006 р. – 320с.
2. Вітлінський В. В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дис. — К.: КНЕУ, 2000. — 292 с.
3. Вітлінський В.В., Маханець Л.Л. Ризикологія в зовнішньоекономічній діяльності. Навчальний посібник. – 2008 р. – 424 с.
4. Вітлінський В. В. Ризик у менеджменті. — К.: ТОВ «Борисфен», 1996. — 326 с.
5. Ілляшенко С.М. Економічний ризик. Навчальний посібник. - 2004 р. – 220 с.

6. Клименко С. М., Дуброва О. С. Обґрунтування господарських рішень та оцінка ризику. Навч.метод. посіб. для сам. вивч. дисц.— К.: КНЕУ, 2006. — 188 с.
7. Клименко С. М., Дуброва О. С. Обґрунтування господарських рішень та оцінка ризиків: Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2005. — 252 с.
8. Лук'янова В. Економічний ризик. Підручник. – Академія. – 2007 р. – 464 с.
9. Матвійчук А.В. Аналіз і управління економічним ризиком. Навчальний посібник. -2005р. -220 с.
10. Машина Н. І. Економічний ризик і методи його вимірювання: Навч. посіб. — К.: ЦНЛ, 2003. — 188 с.
11. Пасічник В.Г. Економічне обґрунтування господарських рішень. Навчальний посібник. – 2005 р.- 144с.
12. Старостіна А.О. Ризик - менеджмент. Навчальний посібник. -2009 р. - 220с.

Додаткова література:

- 1.Абрамова О. Методика експертної оцінки варіантів проектів прийняття рішень // Укр. ін вест. журн. Welcome. — 1999. — № 12. — С. 33—45.
2. Андрійчук, В. Г. Менеджмент: Прийняття рішень і ризик: Навч. посіб. — К: КНЕУ, 1998. — 316 с.
3. Андрейчикова А. Н. Неопределенность как источник возникновения риска экономической деятельности // Академ. огляд. — 2002. — № 1. — С. 71—75.
4. Баканов И. И., Шеремет А. Д. Теория экономического анализа. — М.: Финансы и статистика, 1996. — 220 с.
5. Бережнов Г. В. Управление предприятием: Новые подходы к снижению риска и повышению эффективности организации // Управление риском. — 2003. — № 2. — С. 24—29.
6. Бондаренко Є. В. Інвестиційні рішення // Держ. інформ. бюл. про приватизацію. — 1999. — № 8. — С. 56—59.
7. Бугара М. Прийняття управлінських рішень у виробничій сфері на основі імітаційного моделювання // Вісн. Укр. акад. держ. упр. при Президентові України. — 2000. — № 4. — С. 359—361.
8. Бугрова О. Методологічні основи оцінки ризику при прийнятті інвестиційних рішень // Економіка України. — 2003. — № 10. — С. 29—32.
9. Василенко В. А. Теорія і практика розробки управлінських рішень: Навч. посіб. — К.: ЦУЛ, 2002. — 420 с.
10. Вітлінський В. В., Великоіваненко Г. І. Ризикологія в економіці та підприємстві: Монографія. — К: КНЕУ, 2004. — 480 с.
11. Внукова Н. М., Смоляк В. А. Базова методика оцінки економічного ризику підприємств // Фінанси підприємств. — 2002. — № 10. — С. 15—21.
12. Волков И., Грачева М. Анализ проектных рисков / Корпоративный менеджмент // [http:// www.cfin.ru](http://www.cfin.ru)

13. Вяткин В. Н., Гамза В. А., Хэмптон Дж. Дж. Управление риском в рыночной экономике. — М.: Экономика, 2002. — 195 с.
14. Габович Б. А. Стохастическая модель принятия инвестиционных решений в условиях риска // Финансовый менеджмент. — 2003. — № 4. — С. 50—64.
15. Галасюк В. Об основных процедурах принятия экономических решений // Вестн. бухгалтера и аудитора Украины. — 2000. — № 23. — С. 20—26.
16. Гранатуров В. М., Шевчук О. Б. Ризики підприємницької діяльності: Проблеми аналізу. — К.: Зв'язок, 2000. — 152 с.
17. Гранатуров, В. М. Ризики підприємницької діяльності: Проблеми аналізу. — К.: Зв'язок, 2000. — 152 с.
18. Гуляєва Н. М. Обґрунтування інвестиційних рішень: основні правила і підходи // Регіональні перспективи. — 2000. — № 2—3. — С. 36—39.
19. Дайновский Ю. А. Эффективные решения в микроэкономике: 505 приемов бизнеса. — Л.: ТзОВ «Ініціатива», 1997. — 159 с.
20. Дерлоу Д. Ключові управлінські рішення: Технологія прийняття рішень: Пер з англ. — К.: Всеуито, Наук. думка, 2001. — 242 с.
21. Дуброва О. С. Особенности формирования комплексной системы риск-менеджменту на предприятиях ойлно-жировой галузі // Вісн. Нац. техн. ун-ту «Харківський політехнічний інститут». Зб. наук. пр. Тематичний випуск: Технічний прогрес і ефективність виробництва. — Харків: НТУ «ХПІ». — 2003. — № 22. — Т. 2. — 262 с. — С. 89—93.
22. Економічний аналіз: Навч. посіб / М. А. Болюх, В. З. Бурчевський, М. І. Горбатюк; За ред. акад. НАНУ, проф. М. Г. Чумаченка. — К.: КНЕУ, 2001. — 540 с.
23. Економічний ризик: ігрові моделі: Навч. посіб. / В. В. Вітлінський, П. І. Верченко та ін. — К.: КНЕУ, 2002. — 446 с.
24. Захарченко В. И. Риск в хозяйственной деятельности: анализ и прогнозирование // Фондовый рынок. — 2000. — № 23. — С. 12—15.
25. Івченко І. Ю. Економічні ризики: Навч. посіб. — К.: ЦУЛ, 2004. — 304 с.
26. Кігель В. Методи і моделі підтримки прийняття рішень у ринковій економіці: Монографія. — К.: ЦУЛ, 2003. — 202 с.
27. Козьменко С. Багаторівнева система прийняття інвестиційних рішень // Економіст. — 2001. — № 6. — С. 52—57.
28. Кравченко С. Обґрунтування умов фінансування інноваційних рішень // Економіка України. — 2003. — № 2. — С. 41—46.
29. Лактіонова О. А. Оцінка ризику інвестиційного рішення з точки зору системного підходу // Регіональні перспективи. — 2000. — № 4. — С. 49—51.
30. Лугівська О. П. Актуальність і проблемність ризик-менеджменту в Україні // Наук. вісн. Полтав. ун-ту спожив. кооп. України / Гол. ред. В. О. Дорохін. — № 4(2). — 2001. — Полтава: Полтав. ун-т спожив. кооп. України. — 126 с.
31. Минка А. П. Прийняття управлінських рішень в умовах ризику і невизначеності // Економіка АПК. — 2001. — № 3. — С. 85—90.
32. Підприємницька діяльність: стратегія економічного розвитку: Наук.-метод. вид / За ред. д-ра. екон. наук, проф. А. В. Чупіса. — Суми: Довкілля,

2001. — 336 с.

33. Подсолонко, Е. А. Менеджмент: теорія та практика: Навч. посіб. — К.: ЦУЛ, 2003. — 370 с.

34. Редченко К. І. Стратегічний аналіз у бізнесі. — 2-ге вид., доп. — Львів: Новий Світ-2000, 2003. — 271 с.

35. Ременников В. В. Разработка управленческого решения: Учеб. пособие для вузов. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. — 144 с.

36. Стеців Р. І. Роль визначення суті та змісту економічного аналізу для оптимізації управлінських рішень // Регіональні перспективи. — 2001. — № 2—3. — С. 168—171.

37. Фатхутдинов Р. А. Стратегический менеджмент: Учебник. — 4-е изд., перераб. и доп. — М.: Дело, 2001. — 448 с.

38. Ястремський О. І. Основи мікроекономіки: Підручник. — К.: Знання, 1998. — 674 с.

16 РЕСУРСИ

1. Бібліотека ТДАТУ, м. Мелітополь, пр. Б. Хмельницького, 18
2. Міська бібліотека ім. Лермонтова, пл. Перемоги, 1
3. Джерела Інтернет

